

GERONTOPEDAGOGIKA - NA CESTĚ

Pavla Vyhňálková

MÜHLPACHR, Pavel. *Gerontopedagogika*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004. 203 s. ISBN 80-210-3345-2

V loňském roce vyšla v nakladatelství Masarykovy univerzity v Brně publikace, jejímž záměrem je přispět k přesnějšimu strukturálnímu i obsahovému vymezení pedagogické disciplíny zabývající se edukací seniorů, totiž gerontopedagogiky¹. Jejím autorem je profesor Wroclavské univerzity a docent na Katedře speciální pedagogiky Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně Pavel Mühlpachr, který se vedle gerontopedagogiky věnuje také oborům speciální pedagogika, sociální patologie a sociální práce.

Na rozdíl od našich slovenských sousedů, u nichž nalezneme například výbornou publikaci R. Čornaničové *Edukácia seniorov*, lze v České republice konstatovat stálý nedostatek odborných monografií, které by se problematikou vzdělávání a výchovy seniorů zabývaly. Z tohoto důvodu nelze jinak, než vydání Mühlpachrovy *Gerontopedagogiky* uvítat.

Publikace je členěna do sedmi hlavních kapitol. V úvodu autor poukazuje na skutečnost, že vzhledem k demografickému vývoji v rozvinutých zemích světa narůstá význam stáří v životě jednotlivého člověka i celé společnosti, a konstatuje, že tento trend reflektuje také pedagogika, když se vedle dětské populace orientuje rovněž na edukaci dospělých a seniorů.

První kapitola, nazvaná *Epistemologická východiska speciální gerontopedagogiky*, reflektuje pohled na stáří napříč dějinami a filosofickými směry a především pak věnuje pozornost jednotlivým disciplínám, které se problematikou stáří zabývají. Vedle vymezení gerontologie a geriatrie zde autor předkládá přínosné a zajímavé pojetí gerontopedagogiky v užším a širším slova smyslu, přičemž důraz klade zejména na pojetí širší, zahrnující nejen výchovu a vzdělávání, ale také „komplexní péči, pomoc a podporu seniorům při uspokojování jejich po-

¹ V celém textu recenze respektujeme autorem používaný termín *gerontopedagogika*. Název této disciplíny je doposud neustálený, jak konstatuje například slovenská autorka R. Čornaničová, která dává přednost pojmu *geragogika*, případně *gerontagogika*, a to vzhledem k tomu, že v pojmu *gerontopedagogika* dochází k poněkud nadbytečnému zdvojení (gerón – stařec, pais – dítě). (ČORNANIČOVÁ. *Edukácia seniorov*. Bratislava: Univerzita Komenského, 1998, s. 119)

třeb (...) v nemedicínské dimenzi, ale paralelně s ní“ (s. 11). Zde se Mühlpachr poněkud odlišuje právě od Čornaničové, která za předmět gerontopedagogiky považuje vždy edukaci seniorů, a to buď jako primární záměr vzdělávacích aktivit, nebo jako sekundární efekt aktivit jiných. Širší či užší pojetí gerontopedagogiky bude jistě předmětem mnoha dalších diskusí a polemik, rozhodně však je třeba vyzdvihnout autorovo úsilí o komplexní přístup k dané problematice. Je nesporné, že ve všech formách práce se seniory je edukační aspekt obsažen. Dodejme ještě, že zmíněné širší pojetí gerontopedagogiky představuje zároveň klíč k pochopení tematicky rovněž poměrně široké koncepce publikace.

Ve druhé kapitole, *Stáří jako společenský fenomén*, autor především reflektuje rizika a výzvy, které přináší současná demografická situace ve vyspělých zemích, a předkládá podněty pro co možná nejpozitivnější vyrovnání se společností – států, organizací, rodin i jednotlivců – s touto situací. Je třeba integrovat seniory do společnosti, vyloučit jakoukoli věkovou diskriminaci, budovat mezigenerační solidaritu, přispívat ke zvyšování kvality života ve stáří, usilovat o účelnost péče, služeb i čerpání nákladů a zejména docenit význam, jaký senioři pro společnost mají. Autor doporučuje stavět na komplexním a interdisciplinárním přístupu se zřetelem k holistickému a individuálnímu pojetí člověka. Dále ještě vymezuje pojem stáří, charakterizuje proces stárnutí, věnuje se jednotlivým teoriím stárnutí a zastavuje se i u nejčastějších chorob se stářím spojených.

Obsahem třetí kapitoly, nazvané *Syndrom demence*, je klasifikace jednotlivých typů tohoto onemocnění a poměrně podrobný popis jejich symptomů. Značnou pozornost autor věnuje také stavům podobným stařecké demenci – falešná pozitivní diagnóza demence je totiž závažným problémem, který může způsobit mnoho zbytečných těžkostí, v nejhorším případě až smrt dané osoby.

Čtvrtá kapitola, *Senioři z pohledu sociální patologie*, odráží autorův odborný zájem o tuto problematiku. Jeho snahu postihnout komplexně sociálně patologické jevy ve vztahu ke starším lidem je třeba jednoznačně vyzdvihnout, neboť se jedná o oblast často opomíjenou a nedoceňovanou. Přitom, jak autor správně podotýká, jsou senioři vzhledem k některým svým specifickým charakteristikám mnohem více ohroženi a znevýhodněni než jiní členové společnosti. Za stěžejní v této kapitole lze označit části zabývající se problematikou trestné činnosti páchané na seniorech a zejména pak týrání a zanedbávání starých lidí. Tento fenomén je znám především v souvislosti s obdobím dětství, zkušenost však bohužel ukazuje, že i staří lidé se mohou stát obětí nejrůznějších forem špatného nakládání ze strany osob, které o ně pečují. Zařazení podkapitol o bez-

pečnosti silniční dopravy, úrazech a pádech a teplotních poškozeních se může jevit poněkud nelogické, z obsahového hlediska však tyto části nabízejí velmi podnětné a konkrétní informace. Autor také pokaždé nastiňuje možné cesty jak prevence, tak řešení vzniklých patologických situací.

Kapitola pátá, nazvaná *Ústavní péče jako forma socioedukativní pomoci*, je uvedena poměrně podrobným popisem vývoje ústavní péče od období prvních civilizací až po současnost. Je poněkud na škodu, že autor, čerpaje část informací z jinak jedinečné knihy *Dějiny šílenství* Michela Foucaulta, přejímá i Foucaultův filosoficko básnický jazyk, což spolu s určitou chronologickou nesystematičností činí tuto část publikace obtížně srozumitelnou. Problematické je i zaměření na trestance a psychicky nemocné spíše než na staré lidi a rovněž poměrně jednostranný pohled na postoje církve k této problematice v období středověku. Vyznívá-li však první část páté kapitoly poněkud rozporuplně, o to více je třeba vyzdvihnout a ocenit část následující, kterou lze označit za jednu z nejvíce přínosných a obohacujících částí celé publikace. Autor v ní, po obecnějším úvodu týkajícím se funkcí, rizik a výzev v ústavní péči, reflektuje aktuální stav a problémy ústavní péče o seniory v České republice. Činí tak z mnoha různých úhlů pohledu – klientela, poskytovatelé služeb, organizace a řízení, financování, vybavení a budovy, zdravotnické a další služby a podobně, přičemž existující problémy pokaždé ještě rozlišuje na vnitřní a vnější. Prokazuje výborný přehled a orientaci v situaci, důkladnou obeznámenost s těžkostmi praxe a pozitivně realistický pohled na možnosti jejich řešení, to vše v míře, s jakou se v odborné literatuře na toto téma takřka nesetkáváme.

Šestou kapitolu, kterou lze vzhledem k názvu a zaměření publikace označit za kapitolu klíčovou a která nese název *Vzdělávání seniorů jako forma socioedukativní intervence*, zahajuje pojednání o významu vzdělávání pro člověka a pro lidstvo. Autor konstatuje postmoderní ztrátu víry v obecné ideje, jejímž důsledkem je řada dalších problémů a bolestí globálního charakteru, a přichází s myšlenkou „vzdělávání světa“, která by mohla pomoci tyto problémy řešit. Vyzývá k nastolení „globální společensko-sociální filosofie“, jejíž síla musí být „odvozena z ducha lidství, který je společným jmenovatelem lidstva a největším zdrojem lidské energie“ (s. 122). Lze předpokládat, že v současné době materiální, sociální, ideové i spirituální roztržitosti našeho světa nelze na úspěch takové koncepce příliš spoléhat, což ovšem nic nemění na autorem především zdůrazňovaném faktu, že ve vzdělávání se nejen nachází významný potenciál pro řešení mnoha problémů dnešní doby, ale dokonce že vzdělávání se čím dál více stává sociální nutností.

Dále se autor, poté, co vymezuje současné pojetí andragogiky jako integrální disciplíny, věnuje otázkám vzdělávání v postproduktivním věku, a to především přípravě na stáří, tvůrčím schopnostem a kreativitě ve stáří a významu vzdělávacích aktivit pro seniory. Autor také jmenuje některé formy vzdělávání seniorů a v závěru kapitoly se krátce zabývá přípravou gerontopedagogických profesionálů pro různé typy činnosti.

Poslední, sedmá kapitola, nazvaná *Tabu v seniorské populaci*, se zabývá některými dalšími problémovými oblastmi, které se stářím souvisejí – například kontaktem seniorů s institucemi, psychologickým dopadem katastrofických událostí nebo syndromem závislosti u seniorů. Podkapitola věnovaná problematice domácího násilí se přinejmenším v praktickém dopadu částečně kryje s pojednáním o týrání a zneužívání starých lidí ve čtvrté kapitole, obsahuje však řadu důležitých informací obecného charakteru, které jsou svou systematičností a komplexností velmi přínosné. Co skutečně často představuje tabu, jsou otázky sexuálního života ve stáří, a proto je nutno ocenit, že se jim autor nevyhýbá, ale pojednává o nich s odbornou věcností i lidskou citlivostí. Posledním tématem sedmé kapitoly (a zároveň i celé publikace) je v dnešní době rovněž značně tabuizovaná problematika lidského umírání. Autor reflektuje změny, k nimž došlo ve 20. století ve společenském i individuálním vnímání a prožívání smrti, a klade důraz na hledání smyslu života i vnímavé doprovázení všech, kdo se se smrtí setkávají, ať již jako profesionálové nebo jako rodinní příslušníci umírajících.

V závěru autor shrnuje základní myšlenky díla – význam výchovy a vzdělávání na celé životní dráze člověka, potřebu péče, podpory a pomoci ve stáří a zejména pak výzvu k utváření a formování seniorům přátelských hodnot a postojů v celé společnosti, především však u mladé generace.

Co se týče formální a strukturální stránky, recenzovaná publikace je členěna do číslovaných kapitol a podkapitol a dále ještě do kratších významových celků. Některá důležitá slova, pojmy i celé věty jsou zvýrazněny tučným písmem nebo kurzívou, což čtenáři usnadňuje orientaci a napomáhá přehlednosti celého textu. Za každou kapitolou následuje stručné shrnutí jejího obsahu a na konci knihy nalezneme ještě celkové shrnutí v českém a anglickém jazyce. Je třeba ocenit i zařazení jmenného a věcného rejstříku a obsáhlý seznam pramenů, který může být inspirací k dalšímu studiu tematicky související odborné literatury.

Knihu lze doporučit širokému okruhu čtenářů. Významným přínosem bude pro vyučující i studenty pedagogických, sociálních a lékařských oborů, dále pro profesionály, kteří pracují se staršími lidmi v praxi, ale i pro zájemce z řad

laické veřejnosti. V neposlední řadě publikace jistě obohatí samotné seniory, a to zvláště prakticky využitelnými informacemi v kapitolách orientovaných na konkrétní aspekty stárnutí.

Na závěr je třeba spolu s panem docentem Mühlpachrem konstatovat především to, že gerontopedagogika je na počátku svého vývoje. Lze však bez váhání říci, že recenzovaná publikace jí na tomto počátku může být velmi dobrým průvodcem.

Pavla Vyhnálková
Katedra primární pedagogiky PdF UP
Olomouc
e-mail: pavla.vyhnalkova@email.cz